

ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՄ՝

Ե. Մ. Զ. պրոռեկտոր Ռ. Հ. Բարխուդարյան

“ 12 ”

12

2022թ.

ԱՌԱՋԱՏԱՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ

ԿԱՐԾԻՔ

Սոնա Արմենի Հակոբյանի «Խոզերի աֆրիկյան ժանտախտի վիրուսի երկարատև պահպանումը արտաքին միջավայրում» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ, որը ներկայացված է Գ.00.03 – «Մոլեկուլային և բջջային կենսաբանություն» մասնագիտությամբ կենսաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցմանը

Խոզերի աֆրիկյան ժանտախտը (ԽԱԺ) վիրուսային հիվանդություն է, որին բնորոշ են խիստ վարակելիություն և խոզերի զանգվածային մահացության բարձր աստիճան: Համապատասխան, այն գյուղատնտեսական, բնապահպանական և բժշկական նշանակության հրատապ խնդիրներից է: ԽԱԺ-ն լայն տարածվել է Հայաստանում և այժմ հանդիպում է էնդեմիկ Կովկասի և արևելյան Եվրոպայի որոշ շրջաններում, որտեղ այն ոչ միայն զգալի վնաս է հասցնում փոքր խոզաբուծական ֆերմաներին, այլև լուրջ տնտեսական խնդիրներ է առաջացնում: Այս ատենախոսության արդյունքները կարող են անասնաբույժներին, մասնագետներին և լաբորատոր ախտորոշիչներին տրամադրել անհրաժեշտ տեղեկատվություն՝ ԽԱԺ վիրուսի բնկումներին ժամանակին ախտորոշելու և արձագանքելու համար:

Սոնա Հակոբյանի հետազոտության նպատակն էր ուսումնասիրել և բացահայտել ԽԱԺ-ի (Armenia 07) էկոլոգիան՝ գոյատևման և պահպանման առանձնահատկությունները և պահպանման ժամկետները, ինչպես նաև շրջանառությունը եվրասիական տարածաշրջանում՝ աֆրիկական անտառային ցիկլից և վիրուսի համար էնդեմիկ, կայուն շտեմաբաններից դուրս:

Աշխատանքի հիմնական խնդիրներն էին՝

Ուսումնասիրել ԽԱԺՎ-ի (ինֆեկցիոն մասնիկների և վիրուսային գենոմի) հնարավոր երկարատև պահպանումը բնական պայմաններում (անտառներում, դաշտերում և բաց տարածքներում) լքված և հողի մեջ (արհեստական գերեզմանոցներում) թաղված խոզերի դիերում/կմախքներում, ինչպես նաև արհեստական միկրոկլիմայի (սառեցման) պայմաններում:

Ուսումնասիրել *Paramecium caudatum* տեսակի թարթիչավորների դերը ԽԱԺՎ-ի էկոլոգիայում, բացահայտել վիրուսի ինֆեկցիոն մասնիկների և գենոմի հնարավոր պահպանումը թարթիչավորների օրգանիզմներում, ինչպես նաև պարզել՝ արդյոք վերջիններս կարող են հանդիսանալ վիրուսի համար վեկտորներ:

Ուսումնասիրել *Dendrobaena alpine* տեսակի անձրևորդերի դերը ԽԱԺՎ-ի էկոլոգիայում, բացահայտել վիրուսի ինֆեկցիոն մասնիկների և գենոմի հնարավոր պահպանումը անձրևորդերի օրգանիզմներում, ինչպես նաև պարզել՝ արդյոք վերջիններս կարող են հանդիսանալ վիրուսի համար վեկտորներ:

Ուսումնասիրել *Xeropicta derbentina* տեսակի փափկամարմնի դերը ԽԱԺՎ-ի էկոլոգիայում՝ որպես հնարավոր վեկտորներ, բացահայտել վիրուսի ինֆեկցիոն մասնիկների և գենոմի հնարավոր պահպանումը փափկամարմինների օրգանիզմներում:

Ուսումնասիրել *Aedes aegypti* տեսակի մոծակների դերը ԽԱԺՎ-ի էկոլոգիայում՝ որպես հնարավոր վեկտորներ, բացահայտել վիրուսի ինֆեկցիոն մասնիկների և գենոմի հնարավոր պահպանումը մոծակների օրգանիզմներում, ինչպես նաև վիրուսի ուղղահայաց փոխանցումը մոր օրգանիզմից սերունդներին:

Դրված խնդիրների լուծման համար հեղինակը կատարել է դաշտային և լաբորատոր աշխատանքներ, կիրառելով հետազոտությունների համար ընդունված համապատասխան մեթոդներ:

Ատենախոսությունն ունի ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական կարևոր նշանակություն: Կատարված ուսումնասիրության արդյունքները շատ կարևոր են և կարող են հիմք հանդիսանալ նման շարքի հետազոտությունների համար: Հետազոտությունների արդյունքները կարևոր են ՀՀ-ում վայրի խոզերի (վարազների) պոպուլյացիաների գլխաքանակի վերականգնման համար, որոնք մեծ նշանակություն

ունեն սննդային շղթայում: Հետևաբար այս արդյունքները կարող են կիրառվել բնապահպանական բնույթի այլ աշխատանքներում՝ նմանատիպ խնդիրների լուծման ժամանակ: Ստացված արդյունքները հետաքրքրություն կառաջացնեն գիտաշխատողների շրջանում՝ որպես համեմատական հարուստ նյութ: Դրանք կարող են ներառվել նաև համաճարակաբանական գործընթացներում, մասնագիտական ծրագրերում և որպես դիդակտիկ նյութ:

Ատենախոսության կառուցվածքը, բովանդակությունը արտացոլված են ատենախոսության սեղմագրում, հիմնադրույթները հրատարակված են ՀՀ ԲՈԿ-ի կողմից ընդունված 5 գիտական աշխատանքներում: Դրանք զեկուցվել են տարբեր միջազգային գիտաժողովներում:

Այսպիսով, Սոնա Հակոբյանի ատենախոսությունը ամփոփ աշխատություն է, որում ամբողջացված և ներկայացված են խոզերի աֆրիկյան ժանտախտի վիրուսի էկոլոգիայի վերաբերյալ որոշ տվյալներ: Հարկ ենք համարում նաև նշել ատենախոսությունում տեղ գտած թերությունները:

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ատենախոսությունում առկա են մի շարք ոճաբանական, լեզվաբանական և տեխնիկական բնույթի վրիպումներ և ոչ հայահունչ եզրույթներ ու ձևակերպումներ: Օրինակ՝ ատենախոսության վերնագրում «արտաքին միջավայր» բառակապակցությունն ինքնին շատ լայն իմաստ ունի, սակայն կենդանիների ներսում վիրուսների դիտարկումը չի կարելի դիտել որպես արտաքին միջավայր: Մեկ այլ ակնհայտ օրինակ է՝ «անտառային ցիկլը», որն օգտագործվում է շատ տեղերում, բայց այս տերմինի բացատրությունը հնարավոր չէ գտնել գիտական աղբյուրներում: Ատենախոսության որոշ կարևոր հատվածներում բացակայում են գրական սկզբնաղբյուրները (ցիտումները):

2. Աշխատանքի մեջ հաճախ սխալ է ներկայացված խոզերի գիտական անվանումները, օրինակ՝ վայրի խոզեր և վարազներ անվանումներն օգտագործվում են որպես տարբեր կենդանիներ, այն դեպքում, երբ դրանք

հումանիշներ են: *Phacoechoerus porcus* անունը ընդհանրապես բացակայում է կենդանիների անվանումների ցանկում:

3. Ատենախոսության կարևոր մասն է կազմում խոզերի դիերի վրա իրականացված հետազոտությունները, սակայն չկան տվյալներ դիերի վիճակի, գերեզմանոցների տեղադիրքերի և պայմանների վերաբերյալ թե՛ մեթոդաբանություն, և թե՛ արդյունքներ գլուխներում: Այս տվյալները կարևոր նշանակություն ունեն արդյունքների քննարկման և ամփոփման մեջ: Անհասկանալի է նաև ԽԱԺՎ-ի սուր, քրոնիկ ձևերի որոշման մեթոդաբանությունը:

4. Ատենախոսության մեջ խոսվում է մի շարք կենդանիների վերաբերյալ, որոնք ընտրվել և օգտագործվել են հետազոտություններում, սակայն անհասկանալի է նրանց ընտրության սկզբունքները և նպատակահարմարությունը, օրինակ՝ *Xeropicta derbentina* չորաքեր խիտունջը, որը հազվադեպ է հանդիպում վայրի խոզերի բնակավայրում: Մոծակի *Aedes aegypti* ընտրությունը բոլորովին պարզ չէ, քանի որ Հայաստանում այս տեսակը չի հանդիպում: Մտահոգիչ է այս տեսակի ներմուծման նպատակահարմարությունը և հետագա հսկողության հարցը, քանի որ այն կարող է դառնալ վտանգավոր ինվազիվ տեսակ լաբորատորիայից դուրս բերելու, «փախուստի» դեպքում: Հորդորում ենք փորձերից հետո խոտանել ենթափորձաային մոծակներին և հետագայում օգտագործել տեղական տեսակներ:

5. Աշխատանքի մեջ բացակայում են վիճակագրական տվյալների թվային արտացոլումը, օրինակ՝ տեքստում նշված է «ավելի շատ» կամ «ավելի քիչ» համեմատությունները, սակայն չեն տրվում դրանց վիճակագրական հաշվման մեթոդները և թվային արժեքները:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Սոնա Արմենի Հակոբյանի «Ժողերի աֆրիկյան ժանտախտի վիրուսի երկարատև պահպանումը արտաքին միջավայրում» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունն աշխատանքի ծավալով, մեթոդական կատարմամբ, արդիականությամբ, գիտական նորությամբ, տեսական և գործնական նշանակությամբ համապատասխանում է ՀՀ ԲՈԿ-ի կողմից թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող բոլոր պահանջներին, իսկ հեղինակը՝ Սոնա Արմենի Հակոբյանը, արժանի է Գ.00.03 – «Մոլեկուլային և բջջային կենսաբանություն» մասնագիտությամբ կենսաբանական գիտությունների թեկնածուի հայցվող գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Աշխատանքը քննարկվել է դեկտեմբերի 1-ին տեղի ունեցած ԵՊՀ կենսաբանության ֆակուլտետի կենդանաբանության ամբիոնի թիվ 4 նիստում, որին ներկա էին. ամբիոնի վարիչ, կ.գ.դ., պրոֆ. Մ.Ս. Առաքելյանը, կ.գ.դ., պրոֆ. Է.Մ. Եղիազարյանը, դոցենտներ՝ կ.գ.թ. Ա.Վ. Ասլանյանը, կ.գ.թ. Ա.Ս. Ղազարյանը, կ.գ.թ. Գ.Յ. Պապովը, լաբորատորիայի վարիչ՝ կ.գ.թ. Թ.Կ. Հարությունյանը, Տ. Ա. Հայրապետյանը ինչպես նաև ավագ լաբորանտներ՝ Մ. Վ. Ասիկյանը Ա. Մ. Քոսյանը, Ռ. Կ. Պետրոսյանը և Մ.Վ. Արզումանյանը:

ԵՊՀ կենսաբանության ֆակուլտետի
կենդանաբանության ամբիոնի վարիչ,
կ.գ.դ., պրոֆ.

Մ. Առաքելյան

«Մ. Առաքելյանի ստորագրությամբ
իսկությունը հաստատում եմ»
ԵՊՀ գիտական քարտուղար

Մ. Հովհաննիսյան